

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

О. В. Кравчук

ад'юнкту Київського національного
університету внутрішніх справ

УДК 343.985.7

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ

У статті проаналізовано поняття криміналістичної характеристики злочинів у поглядах провідних вітчизняних та зарубіжних науковців криміналістів. На підставі аналізу та синтезу запропоновано науково-обґрунтоване власне визначення цього поняття.

В статье проанализировано понятие криминалистической характеристики преступлений во взглядах ведущих отечественных и зарубежных ученых криминалистов. На основании анализа и синтеза предложено научно-обоснованное собственное определение этого понятия.

The article analyses the notions of criminalistics character of crimes from point of view of the leading Ukrainian and foreign criminalists. On the grounds of the analyses and syntheses it also suggests the scientific based definition of this notion itself.

Одним із головних завдань держави на будь-якій стадії суспільного розвитку є боротьба зі злочинністю. Особливого значення вона набуває в умовах реформування діяльності правоохоронних органів і становлення правової держави.

Однією з причин неефективної боротьби з окремими видами злочинів, зокрема злочинів в сфері інтелектуальної власності, є недостатнє дослідження криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності, зокрема криміналістичної характеристики злочинів, яка нині є одним з обов'язкових елементів методики розслідування.

Метою статті є дослідження поняття криміналістичної характеристики злочинів.

Поняття "криміналістична характеристика злочинів" є досить сталим в сучасній криміналістичній науці, і міцно увійшов до числа основних криміналістичних понять, проте в криміналістичній літературі відсутня єдність поглядів на зміст і структуру криміналістичної характеристики злочинів, що пояснюється складністю і багатогранністю даної проблеми.

Поняття криміналістичної характеристики злочинів розглядалися в дослідженнях Т. В. Аверьянкової, Р. С. Белкіна, В. П. Бахіна, П. Д. Біленчука, В. К. Весельського, М. Х. Валеева, В. К. Гавло, В. Г. Гончаренко, І. Ф. Герасімова, Г. А. Густова,

© Кравчук О.В., 2009.

Л. Я. Драпкина, О. О. Ейсмана, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, О. Н. Колесніченка, А. В. Ковальова, О. М. Калужної, Л. Л. Каневського, П. І. Люблінського, В. І. Оперука, М. В. Салтєвського, Т. А. Седова, Л. А. Сергєєва, А. В. Старушкевича, В. О. Маркуся, В. Ю. Шепітько, А. П. Шеремета, Н. П. Яблокова тощо.

Криміналістичну характеристику як елемент методики розслідування злочинів вперше згадують у своїх роботах Л. О. Сергєєв (1966) та О. Н. Колесніченко (1967). Однак у цих роботах вона була недостатньо розкрита, спірним виявилось і її визначення.

У багатьох роботах криміналістичній характеристиці відводиться другорядна роль, частіше інструмента практичної діяльності, що слугує для побудови типових версій [1, с. 59].

Поняття криміналістична характеристика використовується для визначення особливостей вчинення різних видів злочинів. Криміналістична характеристика відображає елементи злочину, які мають значення для його розкриття та розслідування.

Р. С. Белкін говорить, що криміналістична характеристика абстрактно-наукове поняття, результат наукового аналізу певного виду злочинної діяльності (виду чи роду злочину), узагальнюючого його типові ознаки та особливості [2, с. 147].

О. Н. Колесніченко вважав, що криміналістична характеристика є невід'ємним елементом методики розслідування злочинів та наводить її загальні елементи, вивчення яких надає можливість пізнати подію злочину та знайти джерела інформації про нього [3, с. 10-14].

Л. А. Сергєєв одним із перших зробив спробу дати наукове поняття криміналістичної характеристики, визначивши її як особливості злочинів окремих видів, що мають значення для слідчої практики і для розробки наукових рекомендацій [4, с. 473].

На думку А. В. Ковальова, криміналістична характеристика — це сукупність даних, отриманих на основі вивчення способів скоєння злочину, що відображають необхідні для розслідування відомості про суб'єкта злочину, потерпілих, а також про інші об'єкти, що взаємодіють при скоєнні злочину, типових джерелах доказової інформації, що виникає в результаті такої взаємодії і має розкриття злочинів [5, с. 45].

Як визначає Н. П. Яблоков, криміналістична характеристика окремих видів злочинів представляє собою систему опису криміналістично-значимих ознак виду, групи та окремого злочину, що проявляється в особливостях способу, механізмі та інших особливостях певної злочинної діяльності, що має значення для успішного розкриття, розслідування та попередження злочинів [6, с. 27].

Т. В. Аверьянова зазначає, що криміналістична характеристика — це система криміналістично-значимих ознак злочинів певного виду, що показує їх закономірні зв'язки та слугує для складання певних версій [7, с. 211].

На думку М. В. Салтєвського, криміналістична характеристика — це інформаційна модель, що являє собою якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів [8, с. 419].

В. Ю. Шепітько вважає, що криміналістична характеристика визначається як система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами [9, с. 144-147].

Як справедливо зазначає В. П. Бахін, криміналістична характеристика складається із криміналістично-значущих даних (які можуть сприяти розкриттю та розслідуванню злочинів), що утворюють систему, елементи якої мають закономірні взаємозв'язки [10, с. 178].

В. Г. Гончаренко, Г. А. Кушнір, В. Л. Підпалый вважають, що криміналістична характеристика - це ідеальна сукупність криміналістично-значимих елементів і їх ознак про закономірності механізму конкретного виду злочинів і закономірностей формування джерел доказової інформації, що сприяють швидкому і ефективному розкриттю та розслідуванню злочинів [11, с. 5].

Як визначають І. В. Гора, А. В. Іщенко, В. А. Колесник, криміналістична характеристика злочинів — це система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, мотиви його дій, предмет посягання, обстановку і злочинні способи, які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами [12, с. 182].

П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков визначають криміналістичну характеристику як модель системи зведених відомостей про криміналістично-значущі ознаки виду, групи або конкретного злочину [13, с. 264].

В. К. Весельський криміналістичну характеристику злочину визначає як засновану на практиці правоохоронних органів та криміналістичних дослідженнях модель системи зведених відомостей про криміналістично-значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину, яка має за мету оптимізацію процесу розкриття та розслідування злочинів [14, с. 114].

Як визначає А. В. Старушкевич, криміналістична характеристика — це модель системи зведених відомостей про криміналістично-значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину [15, с. 12].

В. О. Маркусь вважає, що криміналістична характеристика — це інформативно-абстрактна система відомостей про відображення окремих особливостей певного виду злочину, який містить сліди, окремі елементи та ознаки складу злочину, що мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами. Криміналістична характеристика злочину — це ймовірна модель події злочину, що може бути основою для правдоподібних висновків, тобто слідчих версій [16, с. 394].

Як визначає А. П. Шеремет, криміналістична характеристика — це система відомостей про криміналістично-важливі ознаки злочинів даного виду, яка відображає закономірні зв'язки і слугує побудові та перевірці слідчих версій для вирішення основних завдань розслідування. Криміналістична характеристика — це інформаційна модель, яка становить кількісно-якісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів. Причому, ця інформація має вірогідний характер, тому вона використовується як орієнтовна [17, с. 340].

На думку В. А. Журавля, інформаційна модель, в якій на статистичному рівні відображені кореляційні зв'язки її елементів [18, с. 63].

О. М. Калужна під криміналістичною характеристикою злочинів розуміє інформаційну модель злочинної діяльності певного виду (групи), яка системно та упорядковано відображає узагальнені відомості про типові криміналістично-значущі ознаки її елементів та про закономірності її механізму, використовується для науково-емпіричного обґрунтування рекомендацій в окремих методиках та сприяє ефективному вирішенню безпосередніх завдань розкриття, розслідування, попередження конкретних злочинів [19, с. 335].

Як зазначає В. І. Оперук, криміналістична характеристика є основним елементом методики розслідування злочинів, яка складається з взаємопов'язаних між собою елементів. Вони є основними, тому що одержання інформації про дані обставини, стають визначальною основою для розслідування та розкриття злочинів [20, с. 106].

І. Ф. Герасімов вважає, що криміналістична характеристика — це сукупність відомостей про такі загальні риси, дані, інформацію, типові ознаки, обставини, якості та інші характерні риси певного виду (групи) злочинів, які мають організаційне і тактичне значення для розкриття цього виду (групи) злочинів [21, с. 330-333].

О. О. Ейсман визначив криміналістичну характеристику злочину як науково-обґрунтований типовий перелік обставин, які підлягають встановленню по справі, як юридично релевантних, так і проміжних (доказових) з виділенням серед них прихованих, неочевидних обставин, що характеризують злочин даного виду (групи) на момент початку розслідування і служать ефективній організації розслідування [22, с. 99].

Г. А. Густов визначає криміналістичну характеристику злочину як основу на практиці правоохоронних органів та криміналістичних досліджень опису злочину, як реального явища, ціллю якого є процес розкриття та розслідування злочину та вирішення задач правосуддя [23, с. 44].

Л. Л. Каневський під криміналістичною характеристикою розуміє взаємозв'язану сукупність індивідуальних особливостей певної категорії злочинів, що характеризують обстановку, спосіб і механізм здійснення і приховування злочину, особу злочинця і потерпілого, які мають значення для виявлення, розслідування і розкриття злочинів [24, с. 78].

В. К. Гавло визначає криміналістичну характеристику як системи типових відомостей, що розкривають основні межі способу, механізму і обстановки злочинів, що вчиняються, слідоутворення, особи винного, його мотиви і цілі в ситуаціях підготовки, здійснення та приховування злочинів, що враховуються в методиці розслідування [25, с. 167].

На думку Л. Я. Драпкіна, що криміналістична характеристика злочинів — це наукова категорія, в якій з достатнім ступенем конкретності описані типові ознаки та

властивості події, обстановки, способу і механізму вчинення суспільно небезпечних діянь певної класифікаційної групи, процесу утворення і локалізації доказів, типологічні ознаки особи і поведінка обвинувачених, потерпілих, а також стійкі особливості об'єктів замахів [26, с. 17].

Т. А. Седова вважає, що систему криміналістичної характеристики складають знання про закономірності взаємодії і взаємозв'язків елементів (а не просто відомості про елементи), оскільки це дозволяє більш ефективно розслідувати злочин [27, с. 49-50].

І. І. Артамонов, визначає криміналістичну характеристику як науково-розроблену систему найбільш суттєвих, типових криміналістичних рис, властивостей, ознак певної категорії злочинів, що відображаються у об'єктивній дійсності і у свідомості людей у вигляді специфічних слідів (матеріальних та ідеальних) [28, с. 64].

В. І. Куклін, визначає криміналістичну характеристику злочинів як сукупність взаємопов'язаних відомостей про механізм і способи вчиненого злочину і його наслідках, особи потерпілого і злочинців, місця і умови вчиненого та інших структурних елементах, що сприяють визначенню напрямку, криміналістичних засобів, прийомів і методів розкриття, розслідування і попередження окремих видів злочинів [29, с. 88].

На думку М. Х. Валеева, криміналістична характеристика злочину — це система індивідуальних особливостей злочинів певного виду, що характеризують обстановку, способи підготовки, здійснення і приховування злочину, особу злочинця і потерпілого, а також інші елементи кримінальної діяльності, які мають значення для виявлення, розкриття і запобігання злочинам [30, с. 236].

Виходячи з викладеного, наукове поняття “криміналістична характеристика злочинів” можна визначити як систему науково-обґрунтованих відомостей про криміналістично-значимі ознаки виду, групи або конкретного злочину, які мають значення для виявлення, розкриття, розслідування та запобігання злочинам.

У подальших дослідженнях необхідно розглянути елементи криміналістичної характеристики злочинів.

Список використаних джерел

1. Гуняев В. А. Содержание и значение криминалистических характеристик преступлений / В. А. Гуняев // Криминалистическая характеристика преступлений. — М., 1984.
2. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. / Р. С. Белкин — М. : Мегатрон XXI, 2000. — 2-е изд. доп. — 334 с.
3. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособ. / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. — Х. : Юрид. ин-т, 1985.
4. Сергеев Л. А. Руководство для следователей / Л. А. Сергеев. — М., 1971.
5. Ковалев А. В. Криминалистическая характеристика преступлений в области охраны жизни и здоровья работников в процессе их производственной деятельности / А. В. Ковалев // Актуальные направления развития криминалистической методики и тактики расследования. — М., 1978.
6. Яблоков Н. П. Криминалистика / Н. П. Яблоков. — М., 2003. — 376 с.
7. Аверьянова Т. В. Криминалистика : Учебник для вузов / под ред. Р. С. Белкина. — 2-е изд., перераб. и доп. / Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская. — М. : Норма, 2006. — 740 с.
8. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : Підруч. / М. В. Салтєвський. — К. : Кондор, 2005. — 588 с.
9. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів / За ред. В. Ю. Шепітька. — Х. : Вид-во “Право”, 1998. — 368 с.
10. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002) / В. П. Бахин. — К., 2002. — 268 с.
11. Гончаренко В. И. Понятие криминалистической характеристики преступлений / В. И. Гончаренко, Г. А. Кушнир, В. Л. Подпалый // Криминалистика и судебная экспертиза : Республ. межвед. науч.-метод. сб. — К. : Вища шк., 1986. — Вып. 33.
12. Гора І. В. Криміналістика : Посіб. [для підготов. до іспитів]. — 2-е вид., допов. та переробл. / І. В. Гора, А. В. Іщенко, В. А. Колесник. — К. : Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2004. — 405 с.
13. Біленчук П. Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. — К. : МАУП, 2007. — 512 с.
14. Весельський В. К. Криміналістична характеристика злочинів / В. К. Весельський // Право України. — 2001. — № 5. С. 112-114.
15. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : Навч. посіб. / А. В. Старушкевич. — К. : НВТ “Правник” — НАВСУ, 1997. — 42 с.

16. *Маркусь В. О.* Криміналістика : Навч. посіб. / В. О. Маркусь. — К. : Кондор, 2007. — 558 с.
17. *Шеремет А. П.* Криміналістика : Навч. посіб. / А. П. Шеремет. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.
18. *Журавель В. А.* О структуре частной криминалистической методики / В. А. Журавель // Криминалистика и судебная экспертиза. Вып. 47. — К., 1995.
19. *Калужна О. М.* Умови формування (розробки) криміналістичних характеристик окремих видів злочинів / О. М. Калужна // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали XIV регіональної науково-практичної конференції. 6 лютого 2008 р. — Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. — 396 с.
20. *Оперук В. І.* Теоретичні основи побудови криміналістичної характеристики розбійних нападів / В. І. Оперук // Іменем закону. Науковий вісник. — 2008. — № 4 (8). — С. 102-106.
21. *Герасимов И. Ф., Драпкин Л. Я.* Криминалистика : учеб. пособ. / И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин. — М. : Юрист, 1994. — 528 с.
22. *Эйсман А. А.* О содержании понятия криминалистической характеристики преступления / А. А. Эйсман // Криминалистическая характеристика преступлений : Сб. науч. тр. — М., 1984.
23. *Густов Г. А.* Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений / Г. А. Густов // Криминалистическая характеристика преступлений. — М., 1984.
24. *Каневский Л. Л.* Криминалистические проблемы расследования и профилактики преступлений несовершеннолетних / Л. Л. Каневский. — Красноярск, 1991. — 209 с.
25. *Гавло В. К.* Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В. К. Гавло. — Томск, 1985.
26. *Драпкин Л. Я.* Предмет доказывания и криминалистические характеристики преступлений / Л. Я. Драпкин // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : Межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1978. — Вып. 69.
27. *Седова Т. А.* Значения криминалистической характеристики преступлений для разработке программ расследования / Т. А. Седова // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений. — Свердловск, 1989. — 52 с.
28. *Артамонов И. И.* Методологические аспекты криминалистической характеристики / И. И. Артамонов // Криминалистическая характеристика преступлений : Сб. науч. тр. — М., 1984.
29. *Куклин В. В.* О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / В. В. Куклин // Вопросы уголовного процесса и криминалистики. — М., 1988.
30. *Валеев М. Х.* К вопросу о понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / М. Х. Валеев // Актуальные вопросы уголовного процесса современной России: Межвузовский сборник научных трудов. — Уфа : РИО Баш. ГУ, 2003. — 236 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою криміналістики
Київського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 2 від 17 вересня 2009 року)*

Надійшла до редакції 20.09.2009
Рекомендована до друку 01.12.2009

